

“ПРОБЛЕМАТИКА” ВЕРЕЦЬКОГО ПЕРЕВАЛУ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВЗАЄМИН

Фактором, який ускладнював перебіг політичних подій у Закарпатській області в 1996 р. і створив напружену атмосферу у взаємовідносинах України та Угорської Республіки стало спорудження пам'ятного знаку на Верецькому перевалі (Закарпаття) на честь 1100-річчя приходу угорців в басейни Дунаю і Тиси. Безперечно, святкування такої визначної події відноситься до культурної сфери українсько-угорських відносин, однак цей захід настільки проникся політикою, що суто культурним явищем його важко назвати.

Актуальність даного питання полягає в тому, що воно і до нині не втратило своєї важливості і вирішується не тільки на рівні області, а й на рівні двох держав. Треба наголосити на тому, що з ініціативи угорського уряду питання про спорудження пам'ятника не знімалося з порядку денного засідань українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин, міждержавних переговорів, часто обговорювалося депутатами в стінах парламенту Угорщини, в закарпатських та угорських засобах масової інформації.

Метою дослідження є спроба показати те, яку роль у двосторонніх відносинах відіграє питання пов'язане із встановлення пам'ятного знаку на Верецькому перевалі на честь 1100-річчя віднайдення угорцями батьківщини.

Завдання наше полягає в тому, щоб з'ясувати: 1) хто став ініціатором даного заходу; 2) як до нього поставилися органи державної влади України і Угорщини; 3) як сприйняло цю ініціативу населення області, культурні товариства та громадські організації краю; 4) до яких результатів прийшли уповноважені на вирішення даного питання представники влади.

Щодо історіографії питання спорудження пам'ятника на Верецькому перевалі, то, в основному, це багаточисельні полемічні публікації на шпальтах обласної й угорської преси [2, 18-22, 30-42], документи Відомчого архіву Закарпатської облдержадміністрації [3-17], документи поточного архіву управління у справах національностей та міграції [23-29], протоколи засідань угорського парламенту [43-44]. Якщо вітчизняні матеріали свідчать про недопустимість встановлення пам'ятника на Верецькому перевалі, то угорські – наполягають на його побудові саме на цьому місці.

У проведенні заходів з нагоди 1100-річчя віднайдення угорцями батьківщини з боку української сторони було передбачено підтримку, про що йшла мова в протоколі V засідання змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин (Будапешт, 28-29

березня 1995 р.) [27, 6]. Відповідно, у розвиток цих рекомендацій 6 лютого 1996 р. Міністерство закордонних справ (МЗС) України направило Закарпатській облдержадміністрації листа № 107-1 за підписом Міністра Г. Удовенка, в якому висловлювалося позитивне ставлення до ідеї відновлення на Верецькому перевалі пам'ятного знаку, встановленого в 1896 р. на честь 1000-річчя приходу угорських племен до Карпатського басейну, а також висловлювалася думка про те, що урочистості з цього приводу повинні проходити згідно чинного законодавства та за активною участю облдержадміністрації, що мало стати на заваді їх перетворення в чисто “угорський” захід [23, 1]. На виконання даного листа МЗС, в управлінні у справах національностей, міграції та конфесій облдержадміністрації було проведено нараду за участю керівників національно-культурних товариств угорської національної меншини, представника МЗС України у Закарпатській області, Генерального консула Угорської Республіки у Закарпатській області, на якій було висловлено пропозиції щодо проведення заходів до 1100-річчя здобуття угорцями батьківщини, а 11 та 22 лютого 1996 р. голова Закарпатської ОДА прийняв розпорядження № 114 “Про оргкомітет з підготовки і проведення заходів з нагоди 1100-ої річниці здобуття угорцями батьківщини” та затвердив план щодо підготовки в області заходів, присвячених цій даті [23, 1; 3, 32-33]. Підготовка до виготовлення і відкриття пам'ятного знаку на Верецькому перевалі, проведення там мітингу мали проходити з узгодженням у відповідності до чинного законодавства. Так, зокрема, рішення щодо дозволу на спорудження пам'ятного знаку мало бути прийняте до 1 серпня 1996 р. Однак, з наданням гласності цим заходам, в засобах масової інформації з'явилося багато публікацій, заяв і звернень партій і громадських організацій, в яких давалася неоднозначна оцінка, висловлювалася негативна позиція щодо відновлення чи спорудження пам'ятного знаку на Верецькому перевалі або в будь-якому іншому місці на території області [23, 2; 40, 4].

Певні політичні кола в області (зокрема кілька організацій угорської національної меншини) та за її межами прагнули скористатися цим відзначенням для задоволення своїх вузькополітичних амбіцій, нагнітання політичної ситуації в регіоні. Це могло призвести до серйозного ускладнення ситуації, поглиблення протистояння між організаціями угорської національної меншини і національно-радикальними силами. Обласна державна адміністрація доповідала Адміністрації Президента про ситуацію, що склалася довкола відзначення цієї дати. Дане питання спеціально розглядалося на робочій нараді в Кабінеті Міністрів України за участю представників різних міністерств і відомств, де була відпрацьована чітка позиція щодо встановлення пам'ятного знаку та проведення заходів на Верецькому перевалі, дані доручення відповідним органам державної влади [7, 9]. З метою більш глибокого вивчення ситуації, дана проблема

була винесена 25 квітня 1996 р. на обговорення круглого столу керівників партій і рухів, національно-культурних товариств при голові Закарпатської облдержадміністрації. Підтримуючи в цілому ці заходи, члени круглого столу – представники партій як лівого, так і право-центристського спрямування, поставили під сумнів доцільність відновлення (будівництва) пам'ятника на перевалі. Ідея спорудження такого пам'ятника була негативно оцінена з боку керівництва обласних організацій УРП, НРУ, УНРЗ [13, 14; 34, 4]. А на думку академіка, секретаря відділення історії, філософії при НАН України, президента міжнародної асоціації українців Я.Л.Ісаєвича, встановлення пам'ятника на Верещькому перевалі не більш обгрунтоване, ніж встановлення його на будь-якій іншій точці шляху угорських племен, наприклад біля Азовського моря чи під Києвом [24, 2].

Внаслідок цього, після додаткового вивчення історії питання та настроїв в середовищі громадськості, була призупинена підготовка матеріалів по ескізу пам'ятного знаку для розгляду на обласній художній раді та відповідних розпоряджень обласної облдержадміністрації і Воловецької райдержадміністрації. Усі ці документи більше не готувалися і не були прийняті [23, 2].

Будівництво пам'ятника з нагоди 1100-ої річниці здобуття угорцями батьківщини було ініційовано Всесвітнім союзом угорців та Товариством угорської культури Закарпаття (ТУКЗ), яке у листі до голови обласної Ради народних депутатів С.І.Устича від 29.04.96 р. №141 висловило бажання побудувати пам'ятник на Верещькому перевалі. За словами голови Товариства М.Ковача, їх ініціативу підтримали як Міністерство зовнішніх справ України, так і відповідне відомство Угорської Республіки, і сам голова Закарпатської обласної Ради народних депутатів [4, 114; 15, 53].

Для справки пригадаємо, що в 1896 р., в рамках відзначення 1000-річчя віднайдення угорцями батьківщини, на Верещькому перевалі були встановлені пам'ятна дошка (10 липня) і пам'ятний обеліск (19 липня). Пам'ятна дошка знаходилася у самому вузькому місці долини р.Латориця біля с.Підполоззя (тепер – Воловецького району Закарпатської області) на схилі скелі. Посередині було рел'єфне зображення державного герба Угорщини, над ним надпис: “На пам'ять про тисячу років”. Зліва: “896 Арпад”, справа: “1896 Ференц Йозеф I”, під гербом: “Боже благослови нашу батьківщину.” Пам'ятний обеліск був пірамідальної форми висотою 4м, знаходився він біля дороги на самому Верещькому перевалі. На лицевій грані обеліску зображувався рел'єфно виступаючий герб Угорщини і під ним напис: “На пам'ять здобуття батьківщини, з нагоди святкування 1000-річчя існування Угорщини в 1896 р. Встановлено громадськістю жупи Берег при сприянні наджупана Шандора Лоньяї, піджупана Дюли Йобети, під керівництвом королівського головного інженера Дюли Калді.” На фундаменті обеліска був написаний вірш, автором якого був Короді Шандор – редактор календаря Березького комітату [25, 12]. Ось цей вірш:

“Співвітчизник! Твого серця гарячіше биття
свідчить, що прадавньої твоєї Батьківщини
дорогий кордон – це тут!
Тут колись звучав тривожний бойовий ріг Легела,
Наш великий Ракоці тут зронив прощальну Сльозу,
Святого благоговіння вогонь загорається тут
у кожному куші

Зміни своє взуття, святе місце тут, де ти стоїш” [26, 6].

Проект пам'ятника, який повинен був будуватися за кошти Угорщини, був схвалений угорськими спеціалістами, і Товариством угорської культури Закарпаття поданий на розгляд до управління культури Закарпатської облдержадміністрації. Закінчення робіт по спорудженню пам'ятника передбачалося 15 серпня 1996 р., але роботи відкладалися через те, що не були оформлені необхідні для будівництва документи [9, 10-12]. У зв'язку з цим, пан Ковач відмітив: “Якщо до зазначеного строку, що вже відомо цілому світові, пам'ятник не буде побудований, це може викликати небажаний (політичний) резонанс, що негайно призведе до падіння престижу України на міжнародному рівні” [9, 10]. В свою чергу, управління культури відзначило, що питання будівництва пам'ятника на Верещькому перевалі з нагоди 1100-ої річниці здобуття угорцями батьківщини відноситься до сфери міждержавних стосунків між Україною і Угорською Республікою [9, 12]. Потрібно сказати, що керівники ТУКЗ вдалися до самочинних дій по будівництву пам'ятного знаку на виділеній їм Верб'яжською сільською Радою землі в районі Верещького перевалу. Особливо активно проводилися будівельні роботи напередодні VI засідання змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин 10-12 червня 1996 р. [23, 3; 28, 2].

Починаючи з травня 1996 р., з боку керівництва обласних організацій УРП, НРУ, УНРЗ, КУНу до облдержадміністрації надійшло ряд звернень і заяв про недопущення будівництва будь-якого знаку на Верещькому перевалі. Частина цих заяв була опублікована в засобах масової інформації. Враховуючи такий перебіг подій, 18 і 22 липня 1996 р. в Закарпатській облдержадміністрації було проведено зустрічі з представниками обласних організацій, партій, рухів та національно-культурних товариств угорської меншини для з'ясування позицій щодо пам'ятного знаку [13, 14]. Однак, компромісу досягнуто не було. І тому, 16 червня 1996 р. Українська Народна Рада Закарпаття звернулася до Президента України Л.Д.Кучми, голови Верховної Ради О.Мороза, Прем'єр-міністра П.Лазаренка, де рішуче засудила дії обласної влади [13, 14]. У зверненні “Протест проти угорської історичної агресії на Закарпатті” відзначалось, що “...верхом глумління над українським народом і його державою є спорудження при мовчазній згоді київських та ужгородських безбатченків грандіозного пам'ятника на Верещькому

перевалі, пам'ятника на честь приходу угорців у Європу" [13, 14]. Далі зазначається: "Було б природньо і зрозуміло, коли б угорці ставили пам'ятник на честь 1100-річчя придбання нової батьківщини на теренах своєї держави. Не треба багато думати, щоб догадатись, чому пам'ятник споруджують у чужій державі, влада якої ніяк не наважиться підняти голос на захист національної честі свого народу" [8, 130]. Аналогічний протест від УНРЗ послідував 24 січня 1999 р. [13, 17-21]. Свою незгоду висловив і Конгрес Українських Націоналістів 5 червня 1996 р. у зверненні до голів Закарпатської та Львівської облдержадміністрацій, Президента України і Міністра закордонних справ [9, 13]. КУН розцінив намір угорських культурних товариств як виразну антидержавну акцію, яка містить у собі ознаки посягання на територіальну цілісність і державний суверенітет України і прохав заборонити відновлення пам'ятного знаку [9, 13], а також не призначати і не затверджувати С.І.Устича на посаді голови Закарпатської облдержадміністрації, який "особисто, без відповідного на це рішення Закарпатської облради та Воловецької райради, дав згоду на будівництво пам'ятника поза спинами громадськості краю" [5, 95]. Зокрема, представники партії УРП – М.Банік, КНДС – Ю.Балега, народного руху – В.Олійник, КУН – О.Борець, Всеукраїнської проєвіти ім.Т.Шевченка – П.Чучка, внесли пропозицію про спорудження даного пам'ятника в Саду дружби на українсько-угорському кордоні (с.Астей, Берегівський р-н) [12, 75]. Та керівники ТУКЗ (М.Ковач, Ш.Мілован, В.Брензович, Г.Гулачі), Демократичної спілки угорців України та Форуму демократичних організацій угорців Закарпаття (М.Товт, Д.Дупко) одностайно висловилися за спорудження пам'ятного знаку саме на Верецькому перевалі, як "на місці священному для кожного угорця" [12, 75].

Не покидала надії на реалізацію цього проекту й угорська сторона. На VIII засіданні змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин (10-11 грудня 1998 р.) було рекомендовано "...повернутися до розгляду питання встановлення пам'ятного знаку на Верецькому перевалі" [13, 17]. УНРЗ і на цей раз відповіла рішучим протестом, надіславши на адресу Закарпатської облдержадміністрації "Заяву Української Народної Ради Закарпаття з приводу дальшого продовження угорської історичної агресії на Закарпатті.

Задум, відновити пам'ятний знак на Верецькому перевалі, викликав вкрай негативну реакцію і місцевого населення, особливо серед численних верств української інтелігенції, оскільки поблизу місця, де колись стояв пам'ятник, в березні 1939 р. відбувалися масові розстріли українських вояків угорськими та польськими військовими, які захищали Карпатоукраїнську державу від угорської агресії. Подібний захід Угорщини і місцевого угорського населення міг спровокувати міжнаціональний розбрат. Гостро відреагувала на відзначення 1100-річчя

Угорської держави значна частина політичних сил на теренах західного регіону України, зокрема у Львівській та Івано-Франківській областях [24, 2]. Тут належно буде відмітити думку доктора історичних наук, професора УжНУ В.Худанича, який зауважив, що спорудження пам'ятника на перевалі природньо знайшло спротив українців краю. Подібний пам'ятник, на його погляд, можна було б встановити будь-де на угорській території або на кордоні України та Угорської Республіки. "Українці Закарпаття, так само, як угорці, мають власну національну гордість", - заявив В.Худанич [2, 5].

З огляду на неоднозначність ситуації 15 липня 1996 р. Глава Адміністрації Президента України направив листа за № 2-6/534 на адресу Закарпатської обласної держадміністрації, в якому просив "опрацювати питання про спорудження на цьому перевалі пам'ятного знаку українсько-угорської дружби, який встановлюється з нагоди 5-ї річниці незалежності України та 1100-ліття переходу угорського народу через перевал на свою нову батьківщину" [23, 3]. Та компромісу знову не було досягнуто. Зважаючи на це, а також на пропозицію Закарпатської ОДА, 1 серпня 1996 р. в Кабінеті Міністрів України відбулася міжвідомча нарада за участю представників Закарпатської і Львівської обласних держадміністрацій, Міністерства закордонних справ, Міннацміграції та інших зацікавлених міністерств і відомств, на якій було визнано неможливим спорудження пам'ятника і проведення заходів на Верецькому перевалі з нагоди 1100-річчя приходу угорського народу в басейн рік Тиси і Дунаю [23, 4].

9 серпня 1996 р. Товариство угорської культури Закарпаття, Закарпатська реформатська церква звернулись до Воловецької райдержадміністрації із заявами про проведення 15 серпня 1996 р. на Верецькому перевалі мітингу і богослужіння [11, 71]. Про проведення своїх заходів цього ж дня, на цьому ж місці і в той же час заявили крайова організація НРУ, братство "Карпатська Січ", організація КУНу. Але в результаті вжитих адміністративних заходів та рішення Воловецького районного суду на подання Воловецької райдержадміністрації згідно ст.39 ч.2. Конституції України мітинг і богослужіння 15 серпня 1996 р. на Верецькому перевалі не відбулися. Ця практика була застосована повторно у вересні та в листопаді 1996 р. [11, 71]. Звертає на себе увагу той факт, що провести святкові заходи Товариство угорської культури Закарпаття мало намір відразу після завершення офіційного візиту в Україну Президента Угорської Республіки А.Гьонца та відвідання Закарпаття Президентом України і Угорщини у рамках цього візиту (16 листопада 1996 р.) [6, 62].

Розпорядженням голови Закарпатської ОДА № 450 від 08.08.1996 р. Ужгородській, Берегівській районним держадміністраціям, управлінням культури, у справах національностей, міграції та конфесій доручено було до 1 вересня 1996 р. внести на розгляд обласної держадміністрації пропозиції щодо встановлення на українсько-угорському кордоні

пам'ятного знаку українсько-угорської дружби і добросусідства [21, 4]. Міністр сільського господарства та розвитку регіонів Угорщини Й.Торлани в угорському парламенті в своїй промові зазначив, що "...Верещинський перевал – це поразка всієї зовнішньої політики угорців" [43, 23392].

Певний вплив на суспільно-політичну ситуацію в області мали різні закордонні громадсько-політичні організації, а часто і окремі державні структури. Мається на увазі те, що окремі політичні діячі і державні функціонери Угорської Республіки навідувалися в область без відповідного погодження, а значить і контролю, державних органів республіки і області. Це, зокрема, візит в м.Ужгород делегації партії Угорський демократичний форум з політичним секретарем Уряду Угорщини Ч.Табайді, візит начальника управління державного комітету Угорської Республіки у справах угорців, що проживають за кордоном Т.Сабо та інші [10, 91].

26 листопада 1999 р. в Будапешті проходила конференція на тему "Економічне та культурне становище угорців Закарпаття", організована Американським інститутом зовнішньої політики [1, 92]. Окрім ідеї створення окремого навчального округу угорців, створення спеціального відділу для управління угорськомовною освітою області, на конференції виступив голова Відомства Угорської Республіки у справах закордонних угорців Я.Баторі щодо зволікання із встановленням "невинного" пам'ятного знаку на Верещинському перевалі [14, 97]. У виступі Посла України в Угорщині О.Климуша підкреслювалася важливість повного інтегрування угорської меншини в політичне та економічне життя України, необхідність активної співпраці угорських організацій з українськими органами влади. О.Климуш відзначив, що для вирішення своїх проблем угорська меншина має в першу чергу шукати підтримки в Києві, а не в Будапешті й наголосив, що контакти з історичною батьківщиною мають здійснюватися із залученням максимально широкого кола угорців України [14, 98]. Запитання учасників конференції на адресу посла насамперед стосувалися проблеми встановлення пам'ятного знаку на Верещинському перевалі. Зокрема, наголошувалося, що "це той символічний жест, який дуже позитивно був би сприйнятий як угорцями Закарпаття, так і угорцями усього світу в цілому" [14, 98].

У виступі заступника голови ТУКЗ Л.Брензовича головна увага приділялася необхідності підтримки культури та виховання інтелігенції угорської меншини Закарпаття. Окремо Л.Брензович зупинився на питанні встановлення пам'ятного знаку на Верещинському перевалі, яке він назвав "простим символічним питанням" [14, 98].

Позиція керівництва деяких громадських об'єднань області з приводу спорудження пам'ятного знаку на Верещинському перевалі, яку було викладено у зверненні до Президента України Л.Д.Кучми від 21 листопада 1999 р. [16, 13], була врахована при обговоренні цього питання на IX

засіданні змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин 16-17 грудня 1999 р. в м.Будапешті [13, 143]. Враховуючи неоднозначну оцінку громадськості області з цього приводу, а також бажаючи уникнути можливих загострень етнічної ситуації та погіршення добросусідських відносин між двома країнами, сторони досягли домовленості продовжити вивчення питання на основі взаємних компромісів. Одночасно українська сторона висловила протипротивлення встановлення пам'ятного знаку у попередньо запропонованому вигляді. Крім цього, планом заходів щодо реалізації положень протоколу VIII засідання Комісії, передбачено було створення спільної українсько-угорської комісії істориків, якій належало ретельно дослідити всі аспекти даної проблеми, та станом на 2002 р. такої комісії ще не було [13, 143].

Враховуючи цю обставину, а також те, що питання спорудження пам'ятника на Верещинському перевалі набуло гострого політичного забарвлення, Закарпатська обласна державна адміністрація, опрацювавши її з керівниками обласних організацій і рухів, угорських національно-культурних товариств, в листі до Адміністрації Президента від 7 лютого 2000 р. запропонувала встановити мораторій на спорудження пам'ятного знаку до того часу, поки не буде вироблена, спільно з угорською стороною, вивірена концепція про історичні події, пов'язані з проходженням угорських племен через Карпати, а також масовими стратами карпатських січовиків у районі Верещинського перевалу в 1939 р. та інтернування частини угорського населення краю восени 1944 р. і не буде досягнуто відповідних компромісів [15, 53; 29, 4].

Генеральним консульством Угорської Республіки в м.Ужгороді вносилися пропозиції щодо можливого спорудження на Верещинському перевалі спільного меморіального парку, де б були розміщені пам'ятний знак на місці розстрілу карпатських січовиків та пам'ятний знак з нагоди переходу угорськими племенами Карпат. У зв'язку з цим, голова Закарпатської ОДА 2 липня 2002 р. дав доручення відповідним управлінням та відділам. Зокрема: "Зініціювати на урядовому рівні нараду із залученням представників зацікавлених міністерств, науковців України та Угорщини, представників угорських організацій Закарпатської області та громадсько-політичних організацій Закарпатської і Львівської областей, а також керівництва цих областей, на якій виробити спільну пропозицію з цього приводу" [26, 6]. Слід сказати, що 27 листопада 2000 р. у м.Ужгороді було проведено міжнародну наукову конференцію: "Угорська держава та Київська Русь: історія, політика, культура", яка була організована Товариством угорської культури Закарпаття, Інститутом суспільствознавства при Закарпатському угорськомовному педагогічному інституті та Генеральним консульством Угорської Республіки в м.Ужгороді при сприянні Національно-культурної Фондової Програми та Міністерства Національної Культурної Спащини Угорської Республіки

[17, 125]. Участь у конференції взяли представники з Інституту археології НАН України, Інституту сходознавства ім.А.Кримського НАН України, Ужгородського філіалу Інституту Українознавства ім.І.Крип'якевича, Ужгородського національного університету, Берегівського угорськомовного педінституту, Університету м.Пейч (Угорщина), Інституту історії Угорської Академії Наук, Інституту археології Угорської Академії Наук, а також голови окремих угорських громадських організацій краю, представники ЗМІ [17, 125]. Відкрив конференцію Генеральний консул УР в м.Ужгороді З.Сокач, який зазначив, що проведення вказаної конференції є актуальним і вкрай необхідним як для Угорщини, так і для України і має особливе значення у зв'язку з відзначенням Угорською Республікою у 2000 р. тисячоліття угорської державності та 2000-ліття християнства. За його словами, за весь тисячолітній період на цій території спільно проживали представники багатьох національностей і дуже прикро, що за останні 100 років в історичному спілкуванні виникли певні тертя між ними. Пан Сокач також відмітив, що "ініційована угорською стороною конференція – жест в сторону Української держави, Закарпаття, а також тих, які сумніваються у добросусідських намірах Угорської Республіки, щоб запевнити, що коли говориться про Верецький перевал, то під цим розуміється не кордон Великої Угорщини, а факт переходу угорських племен, і тому не має потреби посилати угорців за Урал або в Угорщину, як це висвітлюється в деяких засобах масової інформації, бо угорці цього краю завжди жили тут і є вірними громадянами України" [17, 125-126]. Вітав учасників конференції і голова ТУКЗ, народний депутат України М.Ковач. За його словами, "не можна говорити про подвійну ідентичність угорців, але треба говорити про їх подвійну лояльність: віднайти себе з політичної точки зору й почувати себе вдома в обох громадах" [17, 125]. Потрібно сказати, що виступи учасників конференції не мали політичного спрямування, торкалися тільки історичних аспектів взаємозв'язку Угорської держави та Київської Русі у IX-XIV ст. В кінці конференції доктор історичних наук, професор УжНУ Е.А.Балагурі зазначив: "Головною метою подібних конференцій, які будуть проводитися у майбутньому, має бути зв'язок, який об'єднує народи, а не пошук доказів, які роз'єднують" [17, 126].

На XI засіданні змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин, яке проходило 20-21 грудня 2001 р. в м.Будапешті, сторони зобов'язалися сприяти вирішенню питання встановлення пам'ятного знаку на Верецькому перевалі [29, 10; 41, 3].

Підсумовуючи наведений матеріал, треба сказати, що ніякої серйозної "проблеми" Верецького перевалу немає. Вона є більше надуманою ніж реальною. Адже народи, які віками жили разом, не може посварити спорудження пам'ятника, а дві сусідні країни не мають права сперечатися з такого приводу. Бажання угорської сторони та угорських національно-

культурних товариств області побудувати пам'ятник саме на Верецькому перевалі є зрозумілим, але їм потрібно зрозуміти, що тепер - це територія незалежної держави – України та народу, який тут проживає. І те, що було тисячу, сто років тому не можна переносити на реалії сьогодення. Тому, на нашу думку, правильним і взаємоприйнятним для Угорської Республіки та України було б таке рішення: побудувати пам'ятник на українсько-угорському кордоні, наприклад в Саду дружби. На завершення слід відмітити, що нещодавно у Києві біля знаменитої Аскольдової могили було відкрито пам'ятний знак на честь 1100-річчя віднайдення угорцями батьківщини [44, 2126].

1. Гранчак І. Угорці Закарпаття в післявоєнні роки: кількісний аналіз (1945-1996 рр.) // Матеріали науково-практичної конференції "Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті". – Ужгород: Патент, 1997. – С. 83-97.

2. Верецький "камінь спотикання" між Україною та Угорщиною не повинен заважати добросусідським взаєминам // Срібна земля-Фест. – 2000. – 2-8 березня. – С. 5.

3. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. Т. II. Листування з міськвиконкомом, райдержадміністраціями, обласними організаціями про фінансування окремих галузей народного господарства. 11 квітня-31 травня 1996 р. На 139 аркушах.

4. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. Т. II. Листування з міністерствами і відомствами України про розвиток відповідних галузей. 05 квітня 1996-31 травня 1996 р. На 114 аркушах.

5. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. Т. IV. Листування з міністерствами і відомствами України про розвиток відповідних галузей. 05 травня 1996-12 вересня 1996 р. На 122 аркушах.

6. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. Т. VI. Листування з міністерствами і відомствами України про розвиток відповідних галузей. 28 жовтня 1996-25 грудня 1996 р. На 123 аркушах.

7. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. Т. VI. Листування з Кабінетом Міністрів України. 05 листопада-30 грудня 1996 р. На 132 аркушах.

8. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. Т. III. Листування з Кабінетом Міністрів України. 14 травня-08 липня 1996 р. На 157 аркушах.

9. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. Листування з райдержадміністраціями, обласними організаціями з питань культури, засобів масової інформації, видавництва і поліграфії. 17 січня-10 жовтня 1996 р. На 81 аркуші.
10. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. Т. IV. Інформації про виконання постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України. 05 серпня 1996-30 жовтня 1996 р. На 136 аркушах.
11. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. Т. IV. Інформації про виконання постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України. 16 липня-12 вересня 1997 р. На 157 аркушах.
12. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. Т. VI. Листування з міністерствами і відомствами України про розвиток відповідних галузей. 16 жовтня 1997 р.-20 жовтня 1998 р. На 139 аркушах.
13. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. №58. Листування з профспілками, громадськими організаціями та політичними об'єднаннями. 04 січня-28 грудня 1999 р. На 149 аркушах.
14. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. №97. Т. II. Листування з міністерствами, посольствами України з питань зовнішньоекономічних зв'язків. 24 червня 1999-06 січня 2000 р. На 104 аркушах.
15. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. №13. Т. IV. Листування з Кабінетом Міністрів України з питань економічного і соціального розвитку області. 12 травня-30 червня 2000 р. На 165 аркушах.
16. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. №7. Т. I. Листування з Адміністрацією Президента, Верховною Радою, міністерствами і відомствами України з питань економічного і соціального розвитку області. 14 січня-28 квітня 2000 р. На 120 аркушах.
17. Відомчий архів Закарпатської ОДА. - Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. м.Ужгород. - Оп. 23. Канцелярія. - Спр. №77. Т. X. Довідки, інформації, звіти про роботу міськвиконкомів, райдержадміністрацій, обласних установ та організацій. 03 серпня-29 грудня 2000 р. На 166 аркушах.
18. Заява Української народної ради Закарпаття з приводу дальшого продовження угорської агресії в Закарпатті // Карпатський голос. - 1999. - 6-12 лютого. - С. 3.

19. Заява Центрального проводу Народного Руху України "Про спорудження пам'ятників на Верещькому перевалі" // Карпатський голос. - 2001. - 7-13 квітня. - С. 3.
20. Комарницький В. Шандор Фодов: "Стратегічні інтереси угорців Закарпаття - добросусідські відносини між Україною і Угорщиною" // Срібна земля. - 1993. - 22 червня. - С. 4.
21. Ладижець О. Не забути б незабутнє ... // Срібна земля. - 1997. - 6 вересня. - С. 4.
22. Любка К. Українці в Будапешті // Срібна земля. - 1994. - 13 серпня. - С. 10.
23. Поточний архів управління у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації. 1996 р. Спр. Верещький перевал.
24. Поточний архів управління у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації. Спр. Верещький перевал. 1999 р.
25. Поточний архів управління у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації. Спр. Верещький перевал. 2000 р.
26. Поточний архів управління у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації. Спр. Верещький перевал. 2002 р.
27. Поточний архів управління у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації. Спр. Протоколи засідань українсько-угорської змішаної Комісії з питань забезпечення прав національних меншин. 1995 р.
28. Поточний архів управління у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації. Спр. Протоколи засідань українсько-угорської змішаної Комісії з питань забезпечення прав національних меншин. 1996 р.
29. Поточний архів управління у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації. Спр. Протоколи засідань українсько-угорської змішаної Комісії з питань забезпечення прав національних меншин. 2001 р.
30. Хіба мова йде лише про пам'ятник на Верещькому перевалі? // Срібна земля - фест. - 2000. - 2-8 березня. - С. 5.
31. A millicentenarium Kárpátalján // Kárpáti igaz szó. - 1996. - augusztus 10. - P. 1.
32. Az ukrán kormány támogatja a nemzetiségék szerveződését // Kárpáti igaz szó. - 1997. - január 16. - P. 1.
33. Barát M. Verecke híres útján ... // Kárpáti igaz szó. - 1996. - június 6. - P. 3.

34. Botlik J. Kérdéses a vereckei emlékmű sorsa // Magyar Nemzet. 1998. – június 7. – P. 4.
35. Leonid Kucsma Budapesten // Kárpáti igaz szó. – 1998. – október 29. Ol. 2.
36. Nemzetközi tudományos konferencia // Kárpáti igaz szó. – 2000. december 2. – P. 1-2.
37. Vereckén se emlékmű, se ünnepség // Magyar Nemzet. – 1996. augusztus 10. – P. 2.
38. Elmarad a vereckei ökumenikus istentisztelet // Magyar Nemzet. 1996. – augusztus 15. – P. 2.
39. Tabajdi elégedett az együttműködéssel // Magyar Nemzet. – 1996. június 12. – P. 2.
40. Támadják a honfoglalási jelképeket // Magyar Nemzet. – 1998. – június 7. – P. 4.
41. Tízéves a magyar-ukrán alapszerződés // Magyar Nemzet. – 2003. – szeptember 29. – P. 3.
42. Ukrán lap bírálja a vereckei építkezést // Magyar Nemzet. – 1996. – augusztus 2. – P. 2.
43. 1994-1998. Országgyűlési jegyzőkönyv. Nyári rendkívüli ülészak. 1996. június 17-július 3. 190-197. Az Országgyűlés hiteles jegyzőkönyve 1996. szeptember 3-ai rendkívüli ülés. 197 szám. P. 23392.
44. 1998-2002 Országgyűlési jegyzőkönyv. Őszi ülészak. II. 1998. október 19-november 4. 18-24. Az Országgyűlés hiteles jegyzőkönyve 1998. évi őszi ülészak október 26-27-28-ai ülésének második ülésnapja. 21 szám. P. 2126.

РЕЗЮМЕ

БАБИНЕЦ И. «ПРОБЛЕМАТИКА» ВЕРЕЦКОГО ПЕРЕВАЛА В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКО-ВЕНГЕРСКИХ МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ

Автор статьи намерен показать то, какую роль в украинско-венгерских отношениях играет вопрос, связанный с воздвижением памятного знака на Верецком перевале в честь 1100-летия прихода венгров в бассейн рек Тиса и Дунай. На основе архивных материалов доводится, что «культурный вопрос» приобрёл «политический характер», в связи с чем возникла напряжённая атмосфера в взаимоотношениях Украины и Венгерской Республики. Но, обе стороны на государственном уровне договорились искать компромиссное решение и выработать общепринятую концепцию об исторических событиях.

SUMMARY

BABINEC I. «THE PROBLEM» OF VERETSKY PASS IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN-HUNGARIAN RELATIONS

In the article analyzed the question connected with the mounting of memorable sign on the Veretsky pass in Transcarpathia region during years 1991-2002. The investigation based on the complex of archives source. The author considers that so called «cultural question» transformed into political character. In this situation the relations between Ukraine and Hungary became strained. But two parts on the state level tried to look for the consensus and determination of the right historical events concept.